

İSRAİL'İN DIŞ POLİTİKASINDA BİR HAREKET ALANI: SAHRA ALTI AFRİKA ÜLKELERİ İLE İLİŞKİLER

A.Murat AĞDEMİR*

Özet

Bu çalışmanın amacı ve ana konusu İsrail'in Sahra Altı Afrika ülkeleri ile ilişkilerinin analiz edilmesidir. İsrail stratejik açıdan Ortadoğu'da önem arz eden ülkelerden biridir. Konum itibarıyla husumet içinde olduğu Arap ülkeleriyle çevrili olduğu, Türkiye ve İran ile de ilişkilerinin sorunlu olduğu düşünüldüğünde, bölgede yalnızlığını azaltmak için yeni dost ve müttefik ülkelere ihtiyacı olduğu açıkça görülmektedir. Özellikle son dönemde Türkiye ve Mısır ile ilişkilerin kopma noktasına gelmesi, Orta Doğu'da gün geçtikçe yalnızlaşan İsrail'i yeni arayışlar içerisine itmiştir. Bu nedenle İsrail Kenya, Uganda, Etiyopya, Tanzanya, Nijerya ve Güney Sudan gibi Sahra Altı ülkelerle olan yakınlığını artırmak gayreti içerisinde. İsrail'in Sahra Altı Afrika ülkelerine gösterdiği ilginin incelenmesi Arap Baharı kapsamındaki mevcut gelişmeler ve Orta Doğu'daki dengelerin analizi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Afrika, İsrail, İlişki, Sahra Altı, Dış Politika.

A SPACE OF ACTIVITY IN ISRAELI FOREIGN POLICY: THE RELATIONS WITH SUB-SAHARA AFRICA COUNTRIES

Abstract

The purpose and the main topic of present study are to examine the relations between Sub-Sahara Africa countries and Israel. Israel is one of the strategically important countries in Middle East. As it is surrounded with unfriendly states and does not have good relations with non-Arab countries of Turkey and Iran, it is evident that Israel needs to find new friendly and allied countries to lessen its isolation. That the relations of Israel-Egypt and Israel-Turkey have deteriorated recently have pushed Israel to search for new opportunities. For this reason, Israel tries to foster and improve its relations with Sub-Sahara Africa countries such as Kenya, Uganda, Ethiopia, Tanzania, Nigeria and South Sudan. That's why an analysis of Israel's interest in Sub-Sahara countries is important for the balance of power in Middle East and the developments in the region under scope of so-called Arap Spring.

Keywords: Africa, Israel, Relations, Sub-Sahara, Foreign Policy.

* KHO Savunma Bilimleri Enstitüsü Doktora Öğrencisi
Akademik ORTA DOĞU, Cilt 7, Sayı 1, 2012

Giriş

İsrail'de iktidarda bulunan Likud partisinin liderliğindeki koalisyon hükümetlerinin Filistin sorunu karşısında izlediği katı tutum ve Filistin sorununun çözümü konusundaki uzlaşmaz tavrı, ABD'nin uluslararası terörle savaş kapsamında İslam dünyasına yönelik söylemlerine verdiği fiili destek kapsamında izlediği dış politika, İsrail'in başta Orta Doğu olmak üzere uluslararası platformdaki yalnızlığının artmasına neden olmaktadır. Söz konusu gelişmelere paralel olarak 2010 yılından bugüne Arap Baharı kapsamında Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler, İsrail'in tecrit edilmişliğini artırmakta ve bu yalnızlıktan kurtulmak amacıyla farklı dostlar aramasına yol açmaktadır.

Söz konusu yalnızlık ve bu yalnızlığı kırmaya yönelik girişimler kurulduğu günden itibaren İsrail devletinin başlıca uğraş alanlarından biri olmuştur. İsrail, 1948 yılında kendisine düşman Arap devletlerinin ortasında bir devlet olarak kurulmuş, bir yandan yeni kurulan devletin sorunları ile mücadele edilirken, diğer yandan da içinde bulunduğu diplomatik yalnızlığı kırmak, kendisine dost ülke bulmak amacıyla yürütülen diplomatik çalışmalara yönelmiştir. Bu kapsamda, devlet olarak ayakta kalabilmek için gerekli yardım ve desteği alabilmek amacıyla önce Fransa, müteakiben ABD'nin destek ve yardımını almaya çalışmış, Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmiş, Orta Doğu'da çevresindeki Arap devletlerine karşı denge sağlamak amacıyla 1950'li yıllarda dönemin İsrail Başbakanı David Ben-Gurion'un uygulamaya koyduğu dış çevre stratejisini hayata geçirmiş ve 1960'lardan itibaren sömürge dönemi sonrası Afrika'da bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerle ilişki kurmuştur.

İsrail, dış çevre stratejisi kapsamında Türkiye, Etiyopya ve İran ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiş, ikili antlaşmalarla bölgedeki yalnızlığına son vermeyi ve diplomatik olarak tanınırlılığını sağlamayı amaçlamıştır.¹ Dış çevre stratejisine paralel olarak Irak'lı Kürtler ve Lübnanlı Hıristiyan Marunilerle ilgilenmiş ve bu grupları Irak ve Lübnan'ı zayıf tutmak amacıyla kullanmaya çalışmıştır. Kendisine coğrafi olarak yakınlığı bulunan bölgedeki Arap olmayan devlet ve gruplarla iş birliğine gitme amacı güden İsrail aynı zamanda 1950'li yıllardan itibaren sömürge dönemi sonrası Afrika'da bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerle de ilişki kurarak hem ekonomik hem de siyasi anlamda getiri sağlamayı hedeflemiştir. Bu açıdan 1960-1970 arası dönemde Afrika, İsrail dış politikasında önemli bir yer tutmuştur. Bu dönemde Senegal, Mali, Gine, Liberya, Fildişi Sahilleri, Gana, Togo, Nijerya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo ve Zaire (Demokratik Kongo Cumhuriyeti) ile ikili ilişkiler geliştirilmiş², İsrail elçileri toplam 33 Afrika ülkesinde faaliyet göstermişlerdir.³ İsrail

¹ Avi Shlaim, *The Iron Wall Israel and the Arab World*, Penguin Books, London, 2000, s.192-199.

² Shlaim a.g.e. s.197.

³ Arye Oded, "Africa in Israeli Foreign Policy-Expectations and Disenchantment: Historical and Diplomatic Aspect", *Israel Studies*, Vol.15, No.3, Fall 2010, s.121.

il'in Afrika'daki faaliyetleri ekonomik yardım, teknik destek, altyapı yatırımları ve askerî olmak üzere farklı alanlarda kendini göstermiştir. Söz konusu ikili ilişkiler 1973 Yom Kippur Savaşı'na kadar sürdürülmüş ve savaş sonrası dönemde değişik nedenlerin etkisiyle soğumaya yüz tutmuştur.

Ayrıca, yürütülen diplomatik çabalar sonucunda 1979 yılında Mısır ve 1994 yılında Ürdün'le yapılan barış antlaşmaları İsrail'in Orta Doğu'daki Arap devletleri ile de bir arada yaşayabileceğini göstermiş ve İsrail açısından hem batı hem de doğu sınırlarının güvence altına alınması sonucunu doğurmuştur. Orta Doğu'nun bir diğer önemli devleti olan Türkiye ile ilişkilerinde de 1990'lı yıllardaki İsrail-Filistin barış görüşmelerinin olumlu etkisiyle bir canlanma süreci yaşanmıştır. İsrail'le iyileşmeye başlayan ilişkiler 1995'ten sonra özellikle savunma sanayi, askerî iş birliği ve ticaret alanında hızla gelişmiştir.

Yukarıda kısaca arz edilen, politik yalnızlığını gidermek ve ihtiyacı olan uluslararası desteği kazanmak maksadıyla geliştirmeye çalıştığı stratejik ortam, İsrail tarafından 2000 yılı sonrasında yürütülen politikalarla büyük bir erozyona uğramıştır. 1990'lardan itibaren iyi ilişkiler içerisinde olduğu Türkiye ile ilişkileri kopma noktasına gelmiş, 1979'dan itibaren bir tehdit olarak gördüğü İran'ı varlığına yönelik en büyük tehdit olarak görmeye başlamış, sınırlarındaki en güçlü iki Arap devleti olan Mısır ve Suriye Arap Baharı kapsamındaki gelişmelerle istikrarsızlık içine sürüklenmiş ve Mısır'da Müslüman Kardeşler Örgütü'nün desteklediği aday iktidara gelmiş, Hamas Gazze'de, Hizbullah da Lübnan'da varlıklarını güçlenerek sürdürmüşlerdir.⁴

İsrail'in Orta Doğu'da ağırlığı olan iki büyük devlet Türkiye ve Mısır ile olan ilişkilerinin kötüleşmesi kendisi açısından önem arz etmektedir. Türkiye ile 1990'lardan bugüne süregelmekte olan yakın siyasi, askeri ve ekonomik ilişkiler ikinci intifada süresince İsrail'in kullandığı orantısız şiddet, İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarına ve 2006 yılındaki İsrail-Hizbullah savaşı esnasında Lübnan'daki sivil hedeflere yönelik gerçekleştirilen saldırılar, Gazze'de devam eden ablukanın sebep olduğu insani dram ve Mavi Marmara Baskını kapsamında yaşanan gelişmeler İsrail-Türkiye ilişkilerini koparmıştır.

İsrail'in Orta Doğu'da ilişkilerinin bozulduğu bir diğer ülke de Mısır'dır. Mısır, Ürdün'le birlikte İsrail ile barış antlaşması imzalamış iki Arap ülkesinden biridir. Arap Baharı kapsamında Mısır Devlet başkanı Hüsnü Mübarek'in iktidardan uzaklaştırılması ve Mısır'da halkın isteklerine dayalı bir yapının oluşumu yönünde çalışmalarına başlanması, İsrail'i Mısır'la imzalanan barış antlaşmalarının geleceği konusunda endişeye sevk etmiştir. Arap Baharı çerçevesindeki gelişmelere paralel olarak Mısır geçici yönetiminin Gazze sınırındaki hareketliliği önleyememesi ve İsrail Ordusu'nun İsrail toprakları içerisinde eylem yapan Filistinlileri takip ederken Sina'da Mısır topraklarına girerek beş

⁴ Thomas L. Friedman, "The Arab Awakening and Israel", New York Times, 29 Kasım 2011, <http://www.nytimes.com/2011/11/30/opinion/israel-and-the-arab-awakening.html>

Mısırlı askeri öldürmesi iki ülke ilişkilerindeki gerginliği daha da arttırmıştır. Mısırlı göstericilerin Kahire'deki İsrail elçiliğini basması ve İsrail'in Kahire büyükelçisinin bu olay üzerine Tel Aviv'e dönmesi ile Mısır-İsrail ilişkileri diplomatik olarak fiilen kopmuştur.⁵

İsrail stratejik açıdan Ortadoğu'da önem arz eden ülkelerden biridir. Konum itibariyle husumet içinde olduğu Arap ülkeleriyle çevrili olduğu düşünüldüğünde, bölgede yalnızlığını azaltmak için Türkiye gibi müttefiklere ihtiyacı olduğu açıkça görülmektedir. Ancak Türkiye ve Mısır ile ilişkilerin kopma noktasına gelmesi, Orta Doğu'da gün geçtikçe yalnızlaşan İsrail'i yeni arayışlar içerisine itmiştir. Bu nedenle, söz konusu yalnızlığı ve yalıtılmışlığı kırmak ve yeni dostlar bulmak maksadıyla üç farklı ülke grubuyla ikili ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır.⁶ Birinci grupta Akdeniz havzasındaki ülkeler olarak nitelendirilebilecek olan Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Romanya ve Bulgaristan yer almakta, ikinci grupta Kenya, Uganda, Etiyopya, Tanzanya, Nijerya ve Güney Sudan gibi Sahra Altı ülkeler bulunmaktadır. Üçüncü gruptaki ülkelerin hangi ülkeler olduğu konusunda İsraili yetkililer tarafından herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Ancak son grupta yer alan ülkelerin İran'ın Orta Doğu'da artan nüfuzundan endişe duyan ülkeler olan Körfez İş Birliği Konseyi ülkeleri ve Ürdün'den oluşabileceği ifade edilmektedir.⁷ İkinci grupta yer alan Afrika'daki ülkelerin küresel terörizmle mücadele adına İsrail'le olan yakınlaşmaları dikkati çekmektedir. Bu kapsamda Güney Sudan'ın bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından İsrail'le diplomatik ilişki kurması ve Kenya ile Uganda liderlerinin 2011 yılının Kasım ayında İsrail'i ziyaret etmeleri önemli birer gelişme olarak kaydedilmiştir.⁸

Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler kapsamında, İsrail oluşan yeni ortama ayak uydurabilmek, dostluğunu kaybettiği ülkelerin yerini alabilecek ve kendisine tehdit olarak gördüğü devletleri dengeleyecek yeni ülke arayışına girmiştir. Kendisine dost olabilecek yeni ülkeler arasında İsrail'in yabancıları olmadığı Afrika kıtasında yer alan ve 1960'larda yakın ilişkiler kurduğu, özellikle Hıristiyan nüfusa sahip ülkeler öne çıkmaktadır. Bu nedenle, İsrail'in Sahra Altı Afrika ülkelerine gösterdiği ilginin incelenmesi Arap Baharı kapsamındaki mevcut gelişmeler ve Orta Doğu'daki dengelerin analizi açısından önemlidir. Çalışmanın ana konusu İsrail'in Sahra Altı Afrika ülkeleri ile ilişkilerinin analiz edilmesidir. Bu çerçevede, öncelikle 1960'larda İsrail tarafından başlatı-

⁵ Göktürk Tüysüzöğlü, "İsrail Yalnızlaşıyor", 7 Temmuz 2012, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, www.usak.org.tr

⁶ Herb Keinon, "Israel seeks new friends to counter Islamism", Jerusalem Post, 2 Aralık 2011, <http://www.jpost.com/DiplomacyAndPolitics/Article.aspx?id=247838>

⁷ Ed Blanche, "Israel Seeks New Friends", The Middle East, Mart 2012, s.14.

⁸ Josef Federman, "Israel: East Africa Ties Increasingly Strategic Focus", Huffington Post, 17 Kasım 2011,

http://www.huffingtonpost.com/2011/11/17/israel-east-africa-ties_n_1100210.html

lan Afrika açılımı incelenecek, müteakiben hâlihazırdaki İsrail-Sahra Altı Afrika ülkeleri ilişkileri analiz edilmeye açıklanmaya çalışılacaktır.

1956-1994 Arası Dönemde İsrail'in Afrika Politikası

İsrail-Sahra Altı Afrika ülkeleri ilişkilerinin 1950'lerden itibaren iniş ve çıkışların yaşandığı üç dönem hâlinde analiz edilmesi, iki taraf arasındaki diplomatik ilişkilerin seyrinin anlaşılması açısından faydalı olacaktır. Bu kapsamda, ilişkilerin gelişimi ve soğumasına paralel olarak ilk dönem İsrail'in Gana'da ilk konsolosluğunu açtığı 1956 yılından 1973 Yom Kippur Savaşına kadar olan dönemi kapsamaktadır ve bu dönem İsrail'in Afrika'daki yoğun diplomatik faaliyetlerine şahit olmuştur. İkinci dönem 1973 Savaşı sonrası ilişkilerin kötüleştiği ve koptuğu dönemi kapsamaktadır. 1994'deki Oslo barış görüşmeleri sonrası genel olarak oluşan olumlu politik atmosferin etkisiyle İsrail'in tekrar bölge ile irtibat kurmaya başlaması da üçüncü dönemi oluşturmaktadır.

Sahra Altı Afrika ülkeleriyle İsrail'in ilişkileri 1950'li yılların ortalarına kadar gitmektedir. 1956-1973 arasındaki dönemde İsrail'in Sahra Altı Afrika devletleri ile ilişki kurmak istemesi, uluslararası ortamda kendini yalnız hissettiği bir dönemde ve Orta Doğu'daki varlığını kabul etmeyen Arap devletleri arasında üst düzeyde olan güvenlik endişeleri kapsamında dost ve müttefik arama ihtiyacından doğmuştur. Bu çerçevede, İsrail'in Afrika açılımının sebepleri politik, stratejik ve ekonomik faktörlere dayanmaktadır. Kurulacak iyi ilişkiler kanalıyla Afrika devletlerinin başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası örgütlerdeki oy haklarının İsrail hakkında yapılacak oylamalarda olumlu olarak kullanılmasını sağlamanın İsrail'in uluslararası yalnızlığının giderilmesine katkı sağlayacağı değerlendirilmiştir. İsrail ikinci neden olan stratejik kaygılar kapsamında, kendini çeviren ve varlığını kabul etmeyen Arap devletlerine karşı Sahra Altı Afrika'daki devletlerle denge sağlamaya çalışmıştır. Stratejik ve politik nedenlere ilave olarak Afrika'nın coğrafi anlamdaki yakınlığı ticari alışverişin önemini de ön plana çıkarmıştır. Bu kapsamda, Afrika İsrail malları için bir pazar ve aynı zamanda bir hammadde deposu olarak görülmüştür.⁹ Afrika Soğuk Savaş'ın yaşandığı bu dönemde hem Doğu ile Batı blokları, hem de İsrail ile Arap devletleri arasında bir mücadelenin yaşandığı bölge hâline gelmiştir. Söz konusu bölgenin önemi, İsrail'in henüz kendine arka çıkacak ABD gibi bir büyük güce sahip olmadığı ve SSCB'nin de Arapları desteklemeye başladığı bir dönemin yaşanması itibarıyla de önem kazanmıştır.¹⁰

⁹ Naomi Chazan, "Israel and Africa: Challenges for a New Era", Roselyn Bell ve Michael Weintraub (Eds.), Israel and Africa: Assessing the Past, Envisioning the Future, American Jewish Committee's The Africa Institute & Tel Aviv University's The Harold Hartog School, May 2006, s.2

¹⁰ Mitchell G. Bard, "The Evolution of Israel's Africa Policy",

Ayrıca, söz konusu ilişkilerin kurulmasında 1955 yılındaki Bandung Konferansının İsrail hakkındaki olumsuz etkisinin önemli katkısı olmuştur. İsrail'in konferansa katılma talebi kabul edilmemiştir. Konferansa katılan 29 ülkenin 14'ünü Arap veya Müslüman ülkeler oluşturmuş ve konferans Filistin sorunu konusunda İsrail açısından olumsuz bir kararın kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır.¹¹ Konferansın bu şekilde sonuçlanması, İsrail'i dost ve kendine yandaş ülke arayışına itmiş ve sonuçta İsrail'in Afrika'da bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkelerle ilişki kurmasının yolunu açmıştır. Söz konusu Afrika açılımının gerçekleştirilmesinde Mısır'ın uyguladığı politikaların da katkısı bulunmaktadır. İsrail, kendisinin bölge ülkeleriyle ilişki kurmaması sonucu doğabilecek boşluktan Mısır'ın faydalanacağı endişesini taşımıştır. Mısır lideri Nasır'ın Arap ülkelerinin liderliğine oynadığı ve İsrail'in Arap dünyasının ortasında yalnız bir ada görünümü aldığı bir dönemde Afrika'dan da soyutlanabileceği düşüncesi İsrail'i yeni Afrika devletleri ile ilişki kurmaya zorlamıştır.¹² İsrail üzerinde Bandung Konferansının yarattığı etkinin bir benzerini 1961 yılında düzenlenen Kazablanka Konferansı yapmıştır. Konferansa katılan Gine, Gana ve Mali gibi İsrail'le diplomatik ilişkisi bulunan ülkelere rağmen Konferans sonucu açıklanan karar metinlerinde İsrail'in Filistin'deki Araplara hukuki haklarını iade etmesi çağrısında bulunan maddeleri İsrail'in tepkisine neden olmuştur. İsrail'le dost ülkelerin itirazları ve çekincelerine rağmen söz konusu maddelerin konferansta kabul edilmesi İsrail'in diplomatik çabalarını hızlandırması ve Arap ülkeleri karşısında daha aktif bir politika izlemesi gerektiğini hatırlatmıştır.¹³

Bu kapsamda bölgedeki ilk İsrail temsilciliği 1956 yılında Akra/Gana'da açılan İsrail konsolosluğu olmuştur. Bu gelişmenin ardından İsrail Sahra Altı ülkelerinin 33'ü ile diplomatik ilişki kurmuştur.¹⁴ Sonraki yıllarda dönemin Dışişleri Bakanı Golda Meir beş haftalık bir Afrika gezisi gerçekleştirmiş, gezi kapsamında Liberya, Gana, Nijerya ve o dönemde Fransız kontrolünde olan Fildişi Sahillerini ziyaret ederek İsrail'in Sahra Altı Afrika'ya olan ilgisini dışa vurmuştur.¹⁵ Kendisi de 1948 yılında bağımsızlığına kavuşmuş, tecrübesi ve uzmanlığını Afrika'nın yeni bağımsız devletleriyle paylaşmaya istekli olan İsrail'e karşı Afrika'da var olan yakınlık duygusu bu ilişkilerde ifadesini bulmuştur. İsrail'in herhangi bir sömürgeci geçmişe sahip olmaması Afrika'daki ülkelerin İsrail'e yakınlaşmasını kolaylaştırıcı bir vazife görmüştür.

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Politics/africa.html>

¹¹ Oded, a.g.m., s.123.

¹² Bard, a.g.m.

¹³ Oded, a.g.m., s.123-124.

¹⁴ Oded, a.g.m., s.121.

¹⁵ Bard, a.g.m.

Karşılıklı ilişkilerin gelişmesi, fayda sağlayacak ekonomik bağların oluşmasının önünü açmıştır. Afrikalılar İsrail'in bağımsızlığını kazanmasının ardından kat ettiği ilerleme karşısında İsrail'i kendileri açısından bir örnek olarak görmüşlerdir. Dış yardım konusunda yeterli imkâna sahip olmayan İsrail, söz konusu ülkelere yönelik iş birliğinde teknik yardım ve destek konularına ağırlık vermiştir. İlerleyen dönemlerde sahip olduğu imkân ve kabiliyetler arttıkça Afrika ülkelerine sağlanan yardımın boyutları da değişime uğramıştır. Askerî alanda önceleri eğitim desteği olarak başlayan ilişkiler doğrudan silah satışına kadar uzanmış, İsrail söz konusu yardımları doğrudan hedef ülkedeki etkili veya gelecekte etkili olabilecek kişilere yöneltmiştir. Örneğin İsrail tarafından eğitim desteği gören Kongo Ordusunda General Mobutu Sese Seko iki yıl sonra Kongo Başkanı olmuştur.¹⁶

İsrail Afrika açılımla ulaşmak istediği politik, stratejik ve ekonomik hedeflere ulaşmak maksadıyla diplomasi ve teknik yardım olmak üzere iki farklı yol izlemiştir.¹⁷ İsrail Dışişlerinin önde gelen diplomatları bu bölgeye yollanmış ve diplomatik ilişkilerin tesis edilip geliştirilmesi maksadıyla yoğun bir çalışma sürdürmüşlerdir. O dönemde Dışişleri Bakanlığı bünyesinde yeni kurulmuş olan Uluslararası İş Birliği Dairesi (MASHAV)'nin koordinatörlüğü altında hedef ülkelerin özelliklerine göre belirlenen teknik yardımlar yapılmıştır. Bu dönemde tarım, tıp, eğitim ve bölgesel kalkınma alanlarında uzman olmak üzere 1800'ün üzerinde İsrailli hedef ülkelerde görev yapmıştır. Askerî konulardaki yardımlar özellikle Etiyopya, Uganda, Gana, Fildişi Sahilleri ve Zaire gibi ülkelerde yoğunlaşmıştır.

İsrail'in Sahra Altı Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerinde Etiyopya önemli bir yere sahip olmuştur. Bu ülke Mısır'ın su kaynakları üzerinde etki sahibi olması ve Mısır'la Sudan konusunda sorun yaşamaması, bu nedenle İsrail'in dış çevre stratejisi kapsamında irtibat kurduğu ülkelerden biri olmasından dolayı İsrail açısından ayrı bir öneme sahip olmuştur. Etiyopya, Doğu Afrika'da Eritre bağımsızlığını kazanmadan önce Kızıl Deniz'le olan kıyısı sayesinde İsrail açısından Afrika'nın geri kalanına ulaşım sağlamak için bir basamak olarak görülmüştür. Ayrıca, Etiyopya'nın Hıristiyan nüfusunu yaşadığı bir ülke olması İsrail'in ona yaklaşmasını ve ilişki kurmasını kolaylaştırmıştır. İsrail'in petrol ihtiyacının bir kısmını İran üzerinden karşılaması ve Etiyopya'nın petrolün geçiş güzergâhı üzerinde olması İsrail açısından Etiyopya'nın önemini bir kat daha artırmıştır.¹⁸ Mısır lideri Nasır İsrail'i Afrika'dan uzaklaştırmaya çalışırken İsrail'in Etiyopya'daki varlığı artış göstermiştir. Bu dönemde İsrail'in Etiyopya'daki askerî unsurları

¹⁶ Abel Jacob, "Israel's Military Aid to Africa, 1960-1966", The Journal of Modern African Studies, Vol.9, No.2, August 1971, s.169.

¹⁷ Chazan, a.g.m., s.3.

¹⁸ Bard, a.g.m.

ABD'ninkinden sonra ikinci büyük kuvveti oluşturmuştur.¹⁹ Aynı zamanda, askerî iş birliğine ilave olarak eğitim, tarım, endüstri, bankacılık ve yerleşim planlaması gibi alanlarda birçok yardım programı uygulanmıştır.

Yoğun diplomatik çabalara rağmen, Arap ülkelerinin diplomatik çabaları ve kendi hatalarının bir sonucu olarak İsrail sahip olduğu uluslararası imajı değiştirmeyi başaramamıştır. Kurulduğu 1948 yılından itibaren yüz binlerce Filistinli Arabı kendi yurtlarından etmesi ve 1956 Süveyş Krizinde Afrikalılar için sömürge döneminin iki sabıkalı ülkesi olan İngiltere ve Fransa ile birlikte hareket etmesi İsrail'in kötü imajını artıran nedenler olmuştur. İsrail aynı zamanda beyaz Avrupalıların Orta Doğu'da tekrar bir köprübaşı elde etmelerinin bir aracı olarak görülmüştür. Özellikle Cezayir isyanında silah yardımı almak ve diplomatik destek bulmak amacıyla Fransa'ya verdiği destek İsrail'in diplomatik çabalarını olumsuz olarak etkilemiştir. Aynı zamanda Cezayir'in Fransa'ya karşı isyanına destek veren Nasır'ın İsrail'in Fransa ile olan yakınlığını kullanarak yürüttüğü diplomasi ve Arap Birliğinin Filistin Sorunu kapsamında İsrail aleyhindeki kampanyaları İsrail'in Afrika'daki varlığını tehdit etmiştir.

Arap Birliği İsrail'in ilişki kurduğu ülkeler üzerinde İsrail'in bir tehdit unsuru olarak göstermek suretiyle baskı kurmaya çalışmış ve İsraili uzmanların söz konusu ülkelere gönderilmeleri konusunda yoğun çabalar göstermiştir.²⁰ Arap Birliğine göre İsrail'in Afrika'da yapmaya çalıştığı, eskinin sömürge düzeninin yardım ve destek gibi söylemlerin kullanılarak yeniden canlandırılmasından başka bir şey olmamıştır. Bu nedenle Batının sömürgeci güçlerinden bağımsızlıklarını yeni kazanan Afrikalı devletlerin, İsrail'in kendilerine yaklaşımı konusunda dikkatli olmaları ve eskinin sömürge düzeninin tekrar canlanmasına izin vermemeleri gerektiği, Arap Birliği tarafından bir söylem olarak kullanılmıştır.

Bağımsızlık sonrası istenilen ekonomik gelişimin sağlanamaması, politik istikrarsızlıklar ve dışa bağımlılık Afrika devletlerinin Sovyet baskısı ve Arapların yardım teklifleri karşısında daha tavizkâr olmalarının yolunu açmıştır.²¹ 1973'teki Yom Kippur Savaşı İsrail ile Sahra Altı Afrika devletleri arasındaki ilişkiler açısından bir dönüm noktasıdır. Savaş ve bunu izleyen global petrol krizi sonrasında, Sahra Altı ülkeleri İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesmeye başlamıştır. Arap devletlerinin ucuz petrol ve mali yardım vaatleri ile Mısır tarafından teklif edilen, İsrail ile ilişkilerin kesilmesini isteyen Afrika Birliği Örgütü kararına uyulması diplomatik ilişkilerin kesilmesine etki eden başlıca iki faktör olmuştur. Bu dönemde Malawi, Lesotho ve Swaziland dışındaki Afrika ülkeleri İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesmiştir.²²

¹⁹ Jacob, a.g.m., s.176.

²⁰ Bard, a.g.m.

²¹ Chazan, a.g.m., s.3-4.

²² Oded, a.g.m., s.133.

Sahra Altı Afrika ülkeleri ile diplomatik ilişkilerin kesilmesi İsrail'in bölge ülkeleri ile sürdürdüğü ticari ve ekonomik ilişkileri etkilememiştir. İsrail ile bölge ülkeleri arasındaki iş birliği diplomatlar ve askerlerin yerini alan iş adamları ve tüccarlar tarafından yürütülmüştür. Bu kişiler diplomatik ilişkilerin olmadığı bir ortamda Afrikalı liderlerle İsraili yöneticiler arasındaki bağın kopmamasını sağlamışlardır. İlişkilerin başladığı 1950'li yıllara oranla resmî ilişkilerin olmadığı 1970'lerde iş birliği yapılan ülkeye göre ticaret hacminde 5 kata varan artışlar yaşanmıştır.²³ İsraili firmaların özellikle Nijerya, Kenya ve Zaire gibi ülkelerdeki faaliyetlerini artırdıkları ve resmî ilişkilerin olduğu dönemle karşılaştırıldığında, bu dönemde daha fazla İsrailinin kıta Afrika'sında çalışmaya başladığı görülmüştür.

İsrail'in Afrika'ya yönelik olarak coğrafi anlamdaki bakışı yeni dönemin karakteristiğini de yansıtmaktadır. Gana, Kenya ve Fildişi Sahillerinde iş birliği ofislerinin açık bulundurulmasına rağmen, ticari faaliyetler kaynak bakımından zengin ve stratejik olarak önem arz eden Nijerya, Angola, Etiyopya ve Güney Afrika veya askerî yardıma ve desteğe ihtiyacı olan Liberya, Togo, Orta Afrika Cumhuriyeti gibi ülkelerde yoğunlaşmıştır.²⁴ Bu dönemde diplomatik ilişkilerin yokluğuna rağmen İsrail Sahra Altı Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerini koparmadığı, bölgeye yönelik 1960'ların realist bakış açısının yerini faydacı ve ticari kaygıların öncelik aldığı bir yaklaşıma bıraktığı görülmektedir.²⁵ Ekonomik ilişkilerin sürdürülmesi ve ticaretin devam etmesinin İsrail'e diplomatik açıdan faydası da olmuştur. 1975 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda siyonizmi ırkçılıkla özdeşleştiren karar metninin oylanmasında, Arap ülkelerinin çabalarına rağmen beş Afrika ülkesi karar metni aleyhinde oy kullanmış, 16 ülke de çekimser kalmıştır.²⁶

1980'ler İsrail'in Sahra Altı Afrika ülkeleriyle diplomatik ilişkilerini yeniden kurmaya başladığı bir dönem olmuştur. İsrail'in Mısır'la yaptığı barış, Afrika ülkelerinin Arapların yardım vaatleri karşısındaki hayal kırıklıkları, söz konusu ülkelerin kötüleşen politik ve sosyo-ekonomik durumları ve Sovyetler Birliğinin bölgedeki ağırlığının azalması resmî ilişkilerin tekrar canlanmasını sağlamıştır.²⁷ İsrail'in Mısır'la 1979 yılında Barış Antlaşması imzalaması ilişkilerin normalleşmesinin yolunu açmıştır. Ancak İsrail bu dönemde bölge ülkelerine yönelik yaklaşımında daha seçici davranmaya başlamıştır. Bu nedenle ilişkiler birdenbire artmamış ve ticari iş birliğinin artış göstermesine

²³ Arye Oded, *Africa and the Middle East Conflict*, Boulder: Lynne Rienner, London, 1987, s.162-172.

²⁴ Chazan, a.g.m., s.5-6.

²⁵ Ethan A. Nadelmann, "Israel and Black Africa: A Rapprochement?", *The Journal of Modern African Studies*, Vol.19, No.2, 1981, s.188.

²⁶ Oded, "Africa in Israeli Foreign Policy-Expectations and Disenchantment: Historical and Diplomatic Aspect", s.136.

²⁷ Chazan, a.g.m., s.6-7.

rağmen ilişkilerin diplomasi ayağı oldukça yavaş ilerlemiştir. İsrail'in ilişki kuracağı Afrika ülkeleri hakkında seçici davranmasının nedeni, açılımın stratejik ve ekonomik sebeplere dayanmasında yatmıştır. ABD'nin uluslararası örgütlerdeki desteğini arkasında hisseden İsrail, politik desteğe eskisi kadar ihtiyaç duymamış ve bu nedenle Sahra Altı Afrika ülkelerine yönelik hırslı bir politika izlememiştir. İsrail'in 1987 yılına kadar ırkçı Güney Afrika yönetimi ile ilişkilerini sürdürmesi de ilişkilerin gelişiminin yavaş seyretmesini etkileyen başka bir faktör olarak öne çıkmıştır.²⁸

Yukarıda arz edilen nedenler dolayısıyla İsrail-Sahra Altı Afrika ülkeleri ilişkileri 1980'ler boyunca yavaş bir ilerleme kaydetmiştir. Ancak, 1990'lar diplomatik olarak yeni fırsatların ortaya çıktığı ve Sahra Altı Afrika ülkeleriyle ilişkilerin yeniden tesis edildiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde Sovyetler Birliğinin çökmesi ve ABD'nin küresel güç olarak yalnız kalması, Arap-İsrail sorununda Oslo süreci ile çözüm umutlarının ortaya çıkması ve Ürdün'le imzalanan barış antlaşmasının diplomatik yakınlaşmanın önündeki engelleri kaldırması ilişki kurmaya katkı sağlayan başlıca etkenlerdir. İsrail ile Arap komşuları arasındaki barış müzakereleri ilerleme kaydettikçe, Sahra Altı ülkeleriyle diplomatik ilişkiler tedricen yenilenmiş, ivme kazanmıştır. Bu dönemde Afrika genelinde 30'un üzerinde ülke ile diplomatik ilişkiler yürütülmeye başlanmıştır.²⁹

1990'lar boyunca Sahra Altı Afrika ülkeleriyle ikili ilişkiler tesis edilmesine rağmen, İsrail'in farklı bölgelerde yer alan devletlerle olan ilişkilerinin de gelişme kaydetmesi İsraili yetkililerde diplomatik önceliklerin belirlenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu dönem, İsrail'in yalnızca Sahra Altı Afrika ülkeleri değil, Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan ve Kuzey Afrika ile Orta Doğu'daki bazı ülkelerle de ilişkilerinin geliştiği bir dönem olmuştur. Bu nedenle, aynı 1980'lerde olduğu gibi ekonomik ve stratejik nedenler İsrail'in üst seviyede iş birliği yapacağı ülkelerin belirlenmesinde öne çıkmıştır.³⁰

İsrail'in Yeni Afrika Açılımı

Orta Doğu'nun Arap ülkeleri ile arası iyi olmayan, bir zamanlar yakın ilişkiler sürdürdüğü Türkiye'yi de kaybeden İsrail, aynı zamanda bölgedeki varlığını kabul etmeyen İran'ı kendi açısından varoluşsal bir tehdit olarak algılamaktadır. Böyle bir ortamda geçmişte olduğu gibi bugün de İsrail'in en yakın dostu ABD'dir. Ancak, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Sovyet tehdidinin ortadan kalkması Orta Doğu'da ABD açısından İsrail gibi bir müttefike duyulan ihtiyacın azalmasına neden olmuş, İsrail'le olan yakın ve özel ilişkinin sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda, ABD'deki bazı çevreler

²⁸ Chazan, a.g.m., s.7-8.

²⁹ Oded, "Africa in Israeli Foreign Policy-Expectations and Disenchantment: Historical and Diplomatic Aspect", s.141.

³⁰ Chazan, a.g.m., s.9-10.

tarafından İsrail'in ABD açısından artık stratejik öneme sahip bir varlık olarak değerlendirilemeyeceği ifade edilmeye başlanmıştır.³¹ İsrail, ABD nezdindeki stratejik önemini azalmadığını göstermek maksadıyla ABD'nin küresel terörizmle mücadelesine katılmış, hatta ABD'nin bu konudaki söylemini kullanarak Hizbullah'a karşı Lübnan'da, Hamas'a karşı da Gazze'de rahat operasyon yapma imkânına kavuşmuştur. Ancak İsrail'in uluslararası çağruları dikkate almayan politikaları ve Arap Baharı kapsamında meydana gelen belirsiz konjonktürel ortam daha da yalnız kalmasına neden olmuştur. İsrail, politik yalıtılmışlığını aşmak, Orta Doğu'da kendini çevreleyen ülkeleri dengelemek maksadıyla yeni dost arayışına başlamıştır. Bu arayışın bir sonucu olarak İsrail'in ilişkilerini geliştirebileceği devletlerin önemli bir bölümü, İsrail'in hiç de yabancı olmadığı bir bölge olan Sahra Altı Afrika'da yer almaktadır.

İsrail Dışişleri Bakanı Avigdor Lieberman 2009 yılı içerisinde Etiyopya, Gana, Kenya, Nijerya ve Uganda'yı kapsayan Afrika gezisine çıkmıştır.³² Bu gezi İsrail'in son yıllarda yaşadığı politik yalıtılmışlığın bir sonucu olmuştur. Aynı zamanda üst düzey bir İsraili yetkili tarafından Sahra Altı Afrika ülkelerine yönelik yapılmış olması açısından dikkati çekmektedir. İsrail ile bölge ülkelerinin ilişkilerinin geliştirilmesi ve özellikle kendi içinde sorunlar yaşayan devletlere yapılabilecek askerî ve ekonomik yardımlar karşılığında elde edilecek stratejik ve politik kazanımların İsrail açısından önemli olduğu bu gezinin gerçekleştirilmesiyle daha kolay anlaşılmaktadır.

İsrail Dışişleri Bakanı Lieberman'ın gezisi yalnızca politik hedefler değil, aynı zamanda ekonomik çıkarlar için de gerçekleştirilmiştir. Geziye İsrail silah üreticileri ve savunma sanayi firmalarının temsilcileri katılmıştır. Bunlar arasında İsrail Havacılık Endüstrisi (Israel Aerospace Industries), İsrail Askerî Sanayi (Israel Military Industries), Elbit Sistemler (Elbit Systems), İsrail Tersaneleri (Israel Shipyards) gibi büyük firmaların temsilcilerinin yer alması geziye verilen önemi göstermektedir. Firma temsilcilerinin yanı sıra İsrail'in yurt dışına silah sistemleri satışı konusunda yetkili kurumu olan ve İsrail Savunma Bakanlığına bağlı olarak çalışan İhracat Destek Direktörlüğü (SIBAT)'nın temsilcileri de söz konusu geziye katılmışlar ve savunma sanayi ürünlerinin satışı konusunda herhangi bir anlaşma yapılmamış olmasına rağmen, Afrika pazarının önemli olduğu ve Nijerya gibi ülkelerin silah satışı konusunda İsrail açısından önemli bir pazar olabileceği bilgisini vermişlerdir.³³

³¹ Kamer Kasım, "Soğuk Savaş Dönemi Sonrası ABD-İsrail İlişkileri", Avrasya Dosyası ABD Özel, Cilt 6, Sayı 2, 2000, s.127.

³² The Economist, "Iran and Israel in Africa, A Search for Allies in a Hostile World", 4 Şubat 2010, <http://www.economist.com/node/15453225>

³³ United Press International, "Africa's Oil Wealth Boosts Arms Sales", 30 Nisan 2010, http://www.upi.com/Business_News/Security-Industry/2010/04/30/Africas-oil-wealth-boosts-arms-sales/UPI-38821272652572/

İsrail'in ilgilendiği Afrika ülkelerinin El Kaide ile mücadele etmeye çalışan ve Hıristiyan nüfusa sahip ülkeler arasında yer alması dikkati çekmektedir. Bu ülkelerin aynı zamanda ABD ile küresel terörle mücadele kapsamında iş birliği yapmaları İsrail'in irtibat kurmasını kolaylaştırmaktadır. Bu kapsamda Kenya Başbakanı Raila Odinga, Uganda Başbakanı Yoweri Museveni ve Güney Sudan Başkanı Salva Kiir Kasim ve Aralık 2011 aylarında İsrail'i ziyaret etmişlerdir.³⁴ Görüşmelerde, İsraili yetkililere göre üç lider de Arap Baharı kapsamında yaşanan gelişmelerden duydukları endişeyi ifade etmişler, köktenci unsurların Afrika kıtasında da yerleşebileceği kaygısı taşıdıklarını belirtmişlerdir. Üç Afrikalı lider Cumhurbaşkanı Shimon Peres tarafından kabul edilmiş, Başbakan Benjamin Netanyahu ve Savunma Bakanı Ehud Barak'la birer görüşme yapmışlardır. Yapılan görüşmelerde Afrikalı liderlerin ifade ettikleri konuların İsrail tarafınca da paylaşıldığı, diplomatlar ve güvenlikten sorumlu yetkililer tarafından değişik kademelerdeki toplantıların yapılmasının faydalı olacağı değerlendirilmiştir.³⁵ Görüşmeler kapsamında, İsrail ile Kenya arasında terörle, suçlarla ve uyuşturucu ile mücadeleyi içeren bir antlaşma imzalanmıştır. Söz konusu antlaşmanın 7 aylık bir hazırlık devresinden sonra gerçekleştirildiği, Kenya ve İsrail'in teknolojik araçları kullanarak söz konusu suçlarla mücadele kapsamında iş birliği yapacağı ifade edilmiştir.³⁶

İsrail'le yaptığı antlaşma Kenya'nın Somali'deki El-Shabab örgütüne yönelik operasyonlarının geleceği açısından önem taşımaktadır. Artan güvenlik endişeleri Kenya'lı yetkilileri İsrail'le iş birliği yapmaya yöneltmiştir. İsrail Cumhurbaşkanı Shimon Peres görüşmeler kapsamında Kenya'nın sınırlarını güvenli hâle getirmek ve iç güvenliğini sağlamak amacıyla ellerinden gelen her şeyi yapacaklarını ifade ederken, Başbakan Netanyahu da Kenya'nın düşmanlarının aynı zamanda İsrail'in düşmanları olduğunu belirtmiştir.³⁷

İsrail'in hâlihazırda Nijerya, Tanzanya ve Fildişi Sahilleri ile askerî alanda ilişkileri bulunmaktadır. İsrail'in Kenya, Uganda ve Güney Sudan ile olan ilişkileri bu ülkelerle olan düzeyde olmasa da, İsrail tarafından özel güvenlik şirketlerinin söz konusu ülkelerde faaliyet göstermelerinde ve silah satışında bir sakınca olmadığı, ancak geline aşamada istihbarat paylaşımı gibi daha hassas konuların gerçekleştirilemeyeceği ifade edilmiştir.³⁸ Uganda ve Kenya'nın, Somali'de üslenmiş ve El-Kaide ile bağlantısı olduğu iddia edilen

³⁴ Blanche, a.g.m., s.15.

³⁵ Federman, a.g.m.

³⁶ Yaakov Lappin, "Israel, Kenya Sign Anti-terror, Anti-crime Pact", Jerusalem Post, 21 Kasım 2011,

<http://www.jpost.com/DiplomacyAndPolitics/Article.aspx?id=246338>

³⁷ Mike Pflanz, "Israel Increase in Support for Kenya's al-Shabaab Battle Draws Fresh Threats", The Telegraph, 15 Kasım 2011,

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocan/kenya/8891791/Israel-increase-in-support-for-Kenyas-al-Shabaab-battle-draws-fresh-threats.html>

³⁸ Federman, a.g.m.

El-Shabab örgütü ile mücadele etmekte olması bu iki ülkenin İsrail’le iş birliği yapmasının yolunu açmaktadır. Bu kapsamda İsrail tarafından her iki ülkeye yönelik köktencilikle mücadele kapsamında bir koalisyon oluşturulması ve bu koalisyona Etiyopya, Güney Sudan ve Tanzanya’nın da dâhil olması teklifi yapılmıştır.³⁹

İsrail’in Sahra Altı Afrika ülkeleri ile ilişkileri değişik alanlarda da kendini göstermektedir. Bu kapsamda Uganda, Swaziland, Gana, Kenya, Güney Sudan ve Ekvator Ginesi Merkez Bankalarının Başkanları Haziran 2012 ayı içinde İsrail’e bir ziyaret gerçekleştirmişler, bu çerçevede İsraili bankacılık ve finans yöneticileriyle bir dizi toplantı gerçekleştirmişlerdir.⁴⁰ Toplantılar kapsamında Afrika ülkeleri temsilcileri İsraili yetkililerle bankacılık teknolojisi ve güvenliği, su teknolojileri, tarım gibi değişik alanlarda iş birliği imkânlarını araştırmışlar ve İsrail’in bu alanlarda ulaştığı seviyeden kendilerinin de faydalanma arzusunda olduklarını ifade etmişlerdir.

Söz konusu ziyaret ABD kaynaklı bir sivil toplum kuruluşu olan İsrail’deki Amerikanın Sesleri (American Voices in Israel-AVI) tarafından düzenlenmiştir.⁴¹ Bu kuruluş, İsrail hakkında zihinlerde olumlu bir imaj yaratmak maksadıyla, çalıştıkları alanlarda etkili olan kişilere İsrail turları gerçekleştirmektedir. Yapılan faaliyet İsrail’i tanıtıcı bir halkla ilişkiler çalışmasıdır. Söz konusu kuruluşun başkanına göre turlar önceleri sadece ABD vatandaşları için yapılmasına rağmen son dönemlerde Afrika kıtasında kendi ülkelerindeki etkili kişiler için de turlar düzenlenmektedir. Bu gezilerin amacı İsrail’in iş çevrelerinin tanıtılması, kültürel, tarihi ve dini yerlerin gezilmesi ve İsrail ile Afrika ülkeleri arasında iş olanaklarının araştırılması olarak ifade edilmektedir. İsrail’e düzenlenen gezinin sorumlusu Mike Landau’ya göre Afrika ülkelerinden katılımcılara yönelik gezi düzenlenmesinin sebebi İsrail’in Sahra Altı Afrika ülkelerine yapabileceği yardımların araştırılmasıdır. Ekonomileri ağırlıklı olarak tarıma dayandığından ve dış yardıma muhtaç olduklarından dolayı İsrail’in bu ülkelere teknoloji ve özellikle tarımsal alanda önemli destek sağlaması ihtimali bulunmaktadır.

İsrail’in Sahra Altı Afrika ülkeleri ile olan ilişkileri İran’ın bölgeye yönelik politikalarının göz önünde bulundurulmasını da gerektirmektedir. İran, son yıllarda Çin Halk Cumhuriyeti ile birlikte Afrika’daki etki alanını genişletmeye çalışan ülkelerden biridir. Sahip olduğu nükleer programına uluslararası destek bulmak ve nükleer programı nedeniyle uygulanan ambargoyu kırmak maksadıyla yeni arayışlar içinde olan İran, Bolivya, Nikaragua ve Venezuela

³⁹ Blanche, a.g.m., s.15.

⁴⁰ The All Africa, “African Bank Governors Seek Ties With Israel”, 25 Haziran 2012, <http://allafrica.com/stories/201206251010.html>

⁴¹ David Shamah, “African Bank Directors: Israel a Better Model for us than US, EU”, Times of Israel, 23 Haziran 2012, <http://www.timesofisrael.com/african-central-bankers-like-israel-love-stanley-fischer/>

gibi Güney Amerika ülkelerine ilave olarak özellikle Müslüman çoğunluğa sahip ülkeleri başta olmak üzere Afrika'dan da kendine yeni dostlar aramakta, bu kapsamda Sudan, Kenya, Uganda ve Zimbabwe gibi ülkelerle karşılıklı ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır.⁴²

Söz konusu ülkeler içinde Sudan önemli bir yere sahiptir. Bu ülkenin İran ile yakın ilişkileri bulunmaktadır. İki ülke arasında son olarak Mayıs 2012 ayı içinde İran'a yapılan üst düzey bir Sudan heyetinin ziyaretinde ekonomik bağların güçlendirilmesi ve petrol arama konularında iş birliği yapılmasına yönelik kararlar alınmıştır.⁴³ İran-Sudan ilişkilerine paralel olarak ilerleyen İsrail-Güney Sudan iş birliği dikkati çekmektedir. Bu çerçevede İsrail-Güney Sudan ilişkileri İran'ın bölgedeki etkisine karşı doğrudan yapılmış bir hamle olarak öne çıkmaktadır. İsrail, Sudan'ı resmî olarak tanımamasına ve diplomatik ilişki kurmamasına rağmen, Güney Sudan'ı bağımsızlığını kazanmasından bir gün sonra 10 Temmuz 2011 tarihinde tanımıştır.⁴⁴ Bu kapsamda Başbakan Netanyahu Güney Sudan Başkanı Salva Kiir'e hitaben, yeni devlete yapılabilecek her türlü yardıma hazır olduklarını ifade etmiştir. Güney Sudan'ın Sudan'dan yürütülen silahlı bir ayaklanma sonucu ayrılarak kurulması ve Sudan'ın İran ile olan ilişkileri⁴⁵ Netanyahu'nun söylemlerini daha anlamlı kılmaktadır. Güney Sudan'ın başkenti Juba'da bağımsızlığın kutlanması esnasında İsrail bayraklarının da yer alması, Güney Sudan'ın Sudan'a karşı sürdürdüğü mücadelesinde İsrail'in verdiği desteğe karşılık bir jest olarak algılanmıştır. Ayrıca, İsrail ile Güney Sudan arasında müteakip dönemde yapılması gereken ilk icraatın İsrail'de yaşayan 8000 civarında Güney Sudan'lının iki ülke arasında yapılacak görüşmeleri müteakip tekrar Güney Sudan'a dönmesi olacağı ifade edilmiştir.⁴⁶

Güney Sudan Başkanı Salva Kiir'in 2011 yılının sonunda İsrail'e gerçekleştirdiği ziyaret, İsrail'in bu ülkeye yaptığı yatırımların bir meyvesi olmuştur. Bu gezi, Güney Sudan Başkanının ilk yurt dışı gezisi olması bakımından anlamlıdır. Gezide kendisine Savunma ve Dışişleri Bakanları da eşlik etmiştir. 1956 yılında bağımsızlığını kazanan Sudan'da aralıklarla 2005 yılına kadar iç savaş yaşanmıştır. 1956-1972 döneminde İsrail Güney Sudan'lı ayrılıkçıları

⁴² The Economist, "Iran and Israel in Africa, A Search for Allies in a Hostile World", 4 Şubat 2010, <http://www.economist.com/node/15453225>

⁴³ The Economist, "The Sudans, A Playground for Proxies", 16 Haziran 2012, <http://www.economist.com/node/21556984>

⁴⁴ Israel Ministry of Foreign Affairs Cabinet Communique, 10 Temmuz 2011, http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Communiques/2011/Cabinet_communique_10-Jul-2011.htm

⁴⁵ The Economist, "The Sudans, A Playground for Proxies"

⁴⁶ Herb Keinon, "Israel and South Sudan Formally Establish Ties", Jerusalem Post, 28 Temmuz 2011,

<http://www.jpost.com/DiplomacyAndPolitics/Article.aspx?id=231419>

hem diplomatik hem de maddi olarak desteklemiştir.⁴⁷ Başkan Kiir İsrail ziyaretinde söz konusu dönemdeki İsrail yardımlarından bahsederek İsrail'in desteği sayesinde bugünlere geldiklerini ve İsrail'in Güney Sudan halkını daima desteklediğini ifade etmiştir. Söz konusu ziyaret Cumhurbaşkanı Peres tarafından tarihi bir an olarak değerlendirilmiştir.⁴⁸

İsrail'in Güney Sudan'a olan ilgisi Mısır ve Sudan'a karşı stratejik bir müttefik kazanma amacı taşıdığı kadar kendi içerisinde ekonomik hedefler de barındırmaktadır. İsrail ile Güney Sudan arasındaki iş ilişkilerinin gelişmesi ve ekonomik bağların artırılması için çalışan bir kuruluşun başkanı olan Samuel Shay, Afrika'nın bu en genç ülkesi ile iş yapmak isteyen çok sayıda İsrail firmasının bulunduğunu, ancak yatırım ortamının henüz elverişli seviyede olmadığını ifade etmiştir.⁴⁹ Shay, Güney Sudan'la İsraili firmalar arasında iş birliği imkânlarının araştırılmasının yanında, bu ülkenin yönetimi ile koordineli olarak Güney Sudan Kalkınma Ajansının kurulmasını sağlamıştır.

Güney Sudan'ın yeni bir devlet olarak İsrail'e olan yakınlığının nedenlerinden önde geleni ekonomik ve teknolojik olarak dış desteğe muhtaç olmasıdır. İsrail ile arasındaki ilişkilerin gelişmesi Güney Sudan'ın ekonomisinin ilerleme kaydetmesi açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle Güney Sudan'lı yöneticiler ihtiyaçları olan konularda İsrail'in kapısını çalmakta ve kendilerine yol gösterilmesini talep etmektedirler. Bu durumun son örneği Güney Sudan Tarım, Ormancılık, Kooperatifler ve Taşra Gelişim Bakanı olan Betty Achan Ogwaro'nun Mayıs 2012 ayındaki İsrail ziyaretinde görülmektedir.

Bakan, ziyaretinin iki nedenden dolayı önemli olduğunu vurgulamıştır.⁵⁰ Bunlardan birincisi İsrail ile Güney Sudan arasındaki tarihi bağlardır. Bakan, Güney Sudan Başkanı Kiir'in üzerinde durduğu gibi İsrail ile Güney Sudan halkının arasındaki ilişkilerin eskiye dayandığını vurgulama gereği hissetmiştir. İkinci neden Güney Sudan'ın verimli arazilere sahip olmasına rağmen bu topraklardan yeteri kadar yararlanamamasıdır. Bu nedenle, Bakan Ogwaro tarım konusunda gerekli hamleleri yapabilmek için İsrail'in tarımsal sulama konusundaki uzmanlığından faydalanmak istediklerini ifade etmiştir.

Bakan Yardımcısı da İsrail'in 1960'lı yıllardan itibaren Güney Sudan'lı liderlerle görüşüğünü, tarım ve altyapı yatırımları konusunda yoğun destek aldıklarını belirtmiştir.⁵¹ İsrail söz konusu desteği diğer Afrika ülkeleri ile ol-

⁴⁷ Daniel Pipes, "South Sudan, Israel's New Ally", The Washington Times, 3 Ocak 2012, <http://www.danielpipes.org/10486/south-sudan-israel-allies>

⁴⁸ Pipes, a.g.m.

⁴⁹ David Shamah, "Israeli Companies Prepare to Rush into South Sudan", Times of Israel, 20 Şubat 2012,

<http://www.timesofisrael.com/israeli-companies-prepare-to-rush-into-south-sudan/>

⁵⁰ Sudan Tribune, "South Sudan Describes Relations with Israel as Historical, Seeks Technical Assistance", 14 Mayıs 2012, <http://www.sudantribune.com/South-Sudan-describes-relations,42591>

⁵¹ Sudan Tribune, "South Sudan Describes Relations with Israel as Historical, Seeks Technical

duğu gibi İsrail Dışışlerine bağlı olan MASHAV ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sürdürmüştür. Ayrıca, 2008 yılında Amerikan Yahudi Komitesine bağlı Afrika Enstitüsü tarafından Güney Sudan'a bir ziyaret gerçekleştirildiği, bu ziyaretin amacının İsrail'in Güney Sudan'a bağımsız bir ülke olma yolunda yapacağı hazırlıklarda sağlayacağı katkıları araştırmak olduğu Güney Sudan'lı yetkililer tarafından ifade edilmiştir. Bakan yardımcısına göre Güney Sudan İsrail'le hem ekonomik ilişkilerini artırmak hem de güvenlik alanında iş birliği yapmak istemektedir. Bu kapsamda Güney Sudan'ın sahip olduğu petrol ve diğer doğal kaynakların İsrail'e fayda sağlayacağı Bakan Yardımcısının belirttiği diğer bir husus olmuştur.

Sonuç

İsrail-Sahra Altı Afrika ülkeleri ilişkileri İsrail'in ihtiyaçları, uluslararası gelişmeler ve özellikle Arap-İsrail uyuşmazlığı çerçevesinde değişik faktörlerden etkilenerak bugüne kadar gelmiştir. 1956-1973 yılları arasında İsrail'in Sahra Altı Afrika ülkelerine yönelik hırslı ve aktif bir şekilde yürüttüğu politikaları 1973 Yom Kippur Savaşı sonrası diplomatik olarak kesintiye uğramış, Afrika kıtasıyla devam eden ticari ilişkiler İsrail'in Mısır'la 1979 yılında imzaladığı Barış Antlaşması ile tekrar diplomatik bir çehre kazanmaya başlamıştır. 1990'larda Arap-İsrail uyuşmazlığında yaşanan yumuşamanın ve Sovyetler Birliğinin dağılmasının etkisiyle çoğu Sahra Altı Afrika ülkesiyle resmî ilişkiler yeniden tesis edilmiş veya kurulmuştur.

İsrail ile bölge ülkeleri arasındaki ilişkiler karşılıklı çıkarlara dayanmaktadır. İsrail bölge ülkelerinden Arap-İsrail uyuşmazlığında siyasi destek talep etmekte, aynı zamanda ekonomik çıkarlarını da gözetmektedir. Sahra Altı Afrika ülkelerinin büyük kısmı İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan dekolonizasyon sonucunda bağımsızlıklarını kazanmış ülkelerdir. Kalkınma hamleleri için ekonomik, iç yapılarının istikrarı için askerî ve siyasi desteğe ihtiyaçları olmuştur. İsrail önceleri teknik destek kapsamında başlattığı yardımlarını kendine müzahir yönetimlere yaptığı askerî yardımlarla sürdürmüştür. 1950-1960 döneminde Sahra Altı Afrika'ya yönelik hırslı bir şekilde yürüttüğu politikalarını 1990'lardaki yaklaşımına yansıtmamış, bu durum ikili ilişkilerinde seçici davranmıştır. Ancak Orta Doğu'da 2000'li yıllarda yaşanan gelişmelerin etkisiyle Sahra Altı Afrika ülkeleriyle diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi ihtiyaçı doğmuştur. Dışışleri Bakanı Lieberman'ın Afrika gezisi ve İsrail'in Güney Sudan'a verdiği önem bu açıdan değerlendirilmelidir.

İsrail'in Etiyopya-Kenya-Güney Sudan üçgeni ile yürüttüğu ilişkileri, bölgenin yukarısındaki Sudan ve Mısır, doğusundaki Eritre ve Somali açısından önem kazanmaktadır. Mısır ve Sudan'da İsrail'e hiçte dost olmayan yöne-

timlerin iş başında bulunması İsrail'in bu ülkelere karşı dikkatli hareket etmesini gerektirmektedir. Bu nedenle söz konusu ülkelerin güney bölgesini çeviren ve özellikle bu ülkelerin su kaynaklarının kontrolünü elinde bulundurma potansiyeli taşıyan Etiyopya-Kenya-Güney Sudan üçgeni İsrail'in yakın ilgisini çekmektedir. Ayrıca, İsrail'in Akabe körfezinden yaptığı deniz ulaşımının önemli bir bölümü Kızıl Deniz üzerinden Hint Okyanusuna açılmaktadır. Bu durum Etiyopya-Kenya-Güney Sudan üçgenine komşu Eritre ve Somali'nin de İsrail için önemini ortaya koymaktadır. İsrail'in Somali'deki gruplara karşı savaşı Kenya'ya sağladığı destek bu açıdan bakıldığında İsrail açısından daha anlamlı olmaktadır.

İsrail-Güney Sudan arasındaki ilişkiler iki tarafından da katkısıyla ilerlemektedir. Güney Sudan yeni bir devlet olarak birçok konuda dış desteğe muhtaçtır. İsrail ile arasındaki ilişkilerin gelişmesi Güney Sudan açısından ihtiyacı olan know-how, danışmanlık ve teknik desteğin elde edilmesine, İsrail açısından Güney Sudan'daki doğal zenginliklere erişim sağlamasına imkân verecektir. Ayrıca, Güney Sudan'ın İran ile iyi ilişkileri olan Sudan'la sorunlar yaşamaması İsrail açısından istismar edilebilecek bir hassasiyet olarak ortaya çıkmaktadır.

İki ülke potansiyel iş birliği alanlarına ve iş yapma konusunda ortak iradeye sahip olmalarına rağmen, bu durum aralarında hiçbir sorun yaşanmayacağı anlamına gelmemelidir. Kaçak yollardan İsrail'e gelen Afrikalılara yönelik saldırıların artış göstermesi ve bu kişilerin sınır dışı edilmelerinin gündemde olması İsrail'de yoğun bir şekilde tartışılmaktadır.⁵² Bu kapsamda, İsrail yetkililerinin Güney Sudan'la öncelikli olarak görüşmek istedikleri konular arasında İsrail'de yaşayan Güney Sudanlıların durumu gelmektedir. İsrail'de son dönemlerde Afrikalı göçmenlere karşı yürütülen kampanyalar nedeniyle toplum içerisinde bu konuda hassasiyet bulunmaktadır. Kaçak göçmenler konusunun İsrail'in gündemin en üst sıralarında yer alması ve göçmenlerin içinde Güney Sudan'dan gelenlerin de bulunması İsrail-Güney Sudan ilişkilerini etkileme potansiyeli taşımaktadır.

Sahra Altı Afrika ülkeleri İsrail açısından ekonomik olarak önemli yararlar sağlayacak imkânlar sunmaktadır. Söz konusu ülkelerin birçoğu teknik destek, know-how ve finansal olarak dışarıdan alacağı yardımlarla kalkınmasını sağlamaya çalışmaktadır. Bu nedenle, İsrail'in yapacağı yardımlar İsrail-Sahra Altı Afrika ülkeleri arasındaki ekonomik iş birliğinin artmasına fayda sağlayacaktır. Bu kapsamda, artan ilişkiler sayesinde İsrail bu bölgeye kendi ürünlerini ihraç edebilecek; savunma sanayi, tarım, ilaç, bilişim sistemleri gibi ileri teknolojiye sahip olduğu alanlarda Afrika ülkeleriyle daha yoğun bir iş birliği yapabilecektir. Aynı zamanda, başta petrol olmak üzere

⁵² Mel Frykberg, "Israel's Kristallnacht", The Middle East, Temmuz 2012, s.32-33.

ihtiyacı olan zengin doğal kaynakları herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadan bu bölgeden elde edebilecektir.

İsrail Sahra Altı Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek maksadıyla diplomatik kanallara ilave olarak halkla ilişkiler ve lobi faaliyetleri de yürütmektedir. AVI adlı sivil toplum kuruluşunun, Amerikan Yahudi Komitesinin faaliyetleri buna birer örnektir. İsrail'e düzenlenen gezilerde ziyaretçilere tarihi ve turistik yerlerin gezdirilerek İsrail hakkında bilgi verilmesi ve İsraili iş çevrelerinin yeni iş imkânları bulmalarının önü açılmaktadır. Bu kişilerle yapılan resmî veya gayri resmî görüşmelerde, İsrail'in üzerindeki Arap baskısına rağmen yürütülen siyaset, terörle mücadele, üretim ve teknoloji alanlarında gösterdiği büyük başarılar anlatılmakta; genel olarak gelişmekte olan ülkeler, özel olarak da Afrika devletleri için İsrail'in vazgeçilmez parlak tecrübeleri sayesinde oynayacağı faydalı rolü üzerinde durulmaktadır.

İsrail'in 1960'larda diplomatik amaçlarla başlattığı ve akabinde stratejik ve ekonomik hedefleri de gözettiği Sahra Altı Afrika ülkeleri ile ilişkileri, 1973 sonrası ivmesini kaybetmesine rağmen 1990'lar boyunca resmî temasların tekrar tesis edilmesiyle belli bir düzeye erişmiştir. İsrail Arap-İsrail uyuşmazlığında kaydedilen gelişmelerin de etkisiyle ilişki kurduğu ülkelerin çeşitlenmesiyle birlikte Afrika ülkelerine yönelik yavaş davranmıştır. Ancak 2000 sonrası meydana gelen uluslararası ortamda yalnız kalmaya başladığını hisseden İsraili yetkililer 1990'larda ağırdan aldıkları Sahra Altı Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemişlerdir. İsrail'in bulunduğu konum itibarıyla komşularıyla olan sorunlarının devam etmesi, onun yeni devletlerle, bu arada da Sahra Altı Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerinin gelişeceğinin işaretlerini vermektedir.

Kaynakça

Bard, Mitchell G. "The Evolution of Israel's Africa Policy", Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2012, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsources/Politics/africa.html>

Blanche, Ed. "Israel Seeks New Friends", *The Middle East*, Mart 2012, s.13-16.

Chazan, Naomi. "Israel and Africa: Challenges for a New Era", Roselyn Bell ve Michael Weintraub (Eds.), *Israel and Africa: Assessing the Past, Envisioning the Future*, American Jewish Committee's The Africa Institute & Tel Aviv University's The Harold Hartog School, May 2006, s.1-15.

Federman, Josef. "Israel: East Africa Ties Increasingly Strategic Focus", *Huffington Post*, 17 Kasım 2011, Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2012, http://www.huffingtonpost.com/2011/11/17/israel-east-africa-ties_n_1100210.html

Friedman, Thomas L. "The Arab Awakening and Israel", *New York Times*, 29 Kasım 2011, Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2012, <http://www.nytimes.com/2011/11/30/opinion/israel-and-the-arab-awakening.html>

Frykberg, Mel. "Israel's Kristallnacht", *The Middle East*, Temmuz 2012, s.32-33.

Israel Ministry of Foreign Affairs Cabinet Communique, 10 Temmuz 2011, Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2012, http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Communiques/2011/Cabinet_communique_10-Jul-2011.htm

Jacob, Abel. “Israel's Military Aid to Africa, 1960-1966”, *The Journal of Modern African Studies*, Vol.9, No.2, August 1971, s.165-187.

Kasım, Kamer. “Soğuk Savaş Dönemi Sonrası ABD-İsrail İlişkileri”, *Avrasya Dosyası ABD Özel*, Cilt 6, Sayı 2, 2000, s.121-138.

Keinon, Herb. “Israel and South Sudan Formally Establish Ties”, *Jerusalem Post*, 28 Temmuz 2011, Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2012, <http://www.jpost.com/DiplomacyAndPolitics/Article.aspx?id=231419>

Keinon, Herb. “Israel seeks new friends to counter Islamism”, *Jerusalem Post*, 2 Aralık 2011, Erişim Tarihi: 08 Temmuz 2012, <http://www.jpost.com/DiplomacyAndPolitics/Article.aspx?id=247838>

Lappin, Yaakov. “Israel, Kenya Sign Anti-terror, Anti-crime Pact”, *Jerusalem Post*, 21 Kasım 2011, Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2012, <http://www.jpost.com/DiplomacyAndPolitics/Article.aspx?id=246338>

Nadelmann, Ethan A. “Israel and Black Africa: A Rapprochement?”, *The Journal of Modern African Studies*, Vol.19, No.2, 1981, s.183-219.

Oded, Arye. *Africa and the Middle East Conflict*, Boulder: Lynne Rienner, London, 1987.

Oded, Arye. “Africa in Israeli Foreign Policy-Expectations and Disenchantment: Historical and Diplomatic Aspect”, *Israel Studies*, Vol.15, No.3, Fall 2010, s.121-142.

Pipes, Daniel “South Sudan, Israel's New Ally”, *The Washington Times*, 3 Ocak 2012, Erişim Tarihi: 15 Haziran 2012, <http://www.danielpipes.org/10486/south-sudan-israel-allies>

Pflanz, Mike. “Israel Increase in Support for Kenya's al-Shabaab Battle Draws Fresh Threats”, *The Telegraph*, 15 Kasım 2011, Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2012, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/kenya/8891791/Israel-increase-in-support-for-Kenyas-al-Shabaab-battle-draws-fresh-threats.html>

Shamah, David. “Israeli Companies Prepare to Rush into South Sudan”, *Times of Israel*, 20 Şubat 2012, Erişim Tarihi: 15 Haziran 2012, <http://www.timesofisrael.com/israeli-companies-prepare-to-rush-into-south-sudan/>

Shamah, David. “African Bank Directors: Israel a Better Model for us than US, EU”, *Times of Israel*, 23 Haziran 2012, Erişim Tarihi: 16 Temmuz 2012, <http://www.timesofisrael.com/african-central-bankers-like-israel-love-stanley-fischer/>

Shlain, Avi. *The Iron Wall Israel and the Arab World*, Penguin Books, London, 2000.

The All Africa, “African Bank Governors Seek Ties With Israel”, 25 Haziran 2012, Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2012, <http://allafrica.com/stories/201206251010.html>

Sudan Tribune, “*South Sudan Describes Relations with Israel as Historical, Seeks Technical Assistance*”, 14 Mayıs 2012, Erişim Tarihi: 16 Temmuz 2012, <http://www.sudantribune.com/South-Sudan-describes-relations,42591>

The Economist, “*Iran and Israel in Africa, A Search for Allies in a Hostile World*”, 4 Şubat 2010, Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2012, <http://www.economist.com/node/15453225>

The Economist, “*The Sudans, A Playground for Proxies*”, 16 Haziran 2012, Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2012,

<http://www.economist.com/node/21556984>

Tüysüzoğlu, Gökürk. “İsrail Yalnızlaşıyor”, 7 Temmuz 2012, Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2012, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, www.usak.org.tr.

United Press International, “*Africa's Oil Wealth Boosts Arms Sales*”, 30 Nisan 2010, Erişim Tarihi: 16 Temmuz 2012, http://www.upi.com/Business_News/Security-Industry/2010/04/30/Africas-oil-wealth-boosts-arms-sales/UPI-38821272652572/